

VPOGLED V JUGOSLOVANSKO GEOGRAFIJO

1. Uvod. Zveza geografskih ustanov Jugoslavije, ki jo sestavlja 20 članov (društev, inštitutov, oddelkov, kateder), je 1978. leta začela izdajati skupno jugoslovansko glasilo z naslovom *Geographica Iugoslavica* (1). V uredniškem odboru so zastopane vse republike in obe pokrajini. Kakor beremo v uvodni besedi, je časopis namenjen objavljanju najboljših znanstvenih del ter različnim informacijam o raziskovalnem in pedagoškem delu pri nas.

Zaradi vse preveč zaprtega in razdrobljenega geografskega dela po posameznih federalnih enotah utegne glasilo odigrati zelo pomembno povezovalno in usmerjevalno vlogo, kajti naša geografska središča niso med seboj le slabo povezana, temveč je mnogo preskromna tudi medsebojna obveščenost. Zato je naša in tuja javnost z delom in dosežki jugoslovanske geografije premalo seznanjena. Za sedanjo stopnjo našega geografskega razvoja je integracijski pomen enotnega in, upajmo, tudi vodilnega glasila toliko nujnejši ali pomembnejši.

Jugoslovanska geografija se je v prvi številki najprej predstavila. Ta predstavitev je sicer dokaj stvarna, a bržkone preveč skopa in pomanjkljiva. Prikazan je sicer njen historiat» od tega, kdaj se je začela razvijati, kako številčna in organizirana je, kako poteka njen študij, pa do tega, kolikšno je število znanstvenikov, vključno s pregledom najpomembnejših geografskih del. Toda to je prikazano za vsako federalno enoto posebej, ne pa tudi za Jugoslavijo kot celoto. O razvoju, položaju in stanju geografije zvemo pravzaprav samo ločeno po republikah in pokrajinah in še to ne docela enotno. Nemara je to dovolj za naš notranji, medsebojni vpogled, ne pa tudi za predstavitev navzven, bodisi doma ali na tujem, saj so podatki vse preveč razdrobljeni. Omenjeni prikaz republiških in pokrajinskih geografij je vsekakor nujen, ni pa zadosten.

Prva številka je pravzaprav izredna, kakor beremo v njenem uvodu. Ta oznaka je docela upravičena, saj ne prinaša nikakršnih izsledkov geografske znanstvene misli, ne stvarnih ne teoretskih ali metodoloških in še manj programskih. Taka zasnova uvodne številke je lahko upravičena, če bi bila doslednejša in zahtevnejša. Tako pa ostaja sredi poti. Očitno je bilo že zbiranje podatkov po posameznih federalnih enotah preveč ohlapno in njihova presoja premalo enotna, a tudi premalo dosledno izpeljana. Zgolj z objavo podatkov po republikah in pokrajinah pa glasilo pravzaprav ponavlja pomanjkljivosti, ki naj bi jih odpravljalo.

Ker pri prebiranju vsebine pogrešamo celovito podobo "jugoslovanske geografije", si jo moramo ustvariti sami, kolikor nam zbrani podatki dopuščajo, čeprav se za obdelavo kar ponujajo. Kmalu namreč spoznamo, da medsebojna primerjava podatkov zaradi njihove neenotnosti in pomanjkljivosti nikakor ni enostavna, če se omejimo le na osnovne stvari, še nekako gre, npr. koliko je v Jugoslaviji geografskih institucij in kakšne so, koliko geografskih publikacij tiskamo, koliko geografov se ukvarja z raziskovalnim delom. Drugače je z vpogledom v strukturo jugoslovanske geografije in v organizacijo njenege pedagoškega in raziskovalnega dela in v težišče njenih poglobitvenih področij. še manj podatkov je o tem, kakšna je razvojna in problemska fiziognomija jugoslovanske geografije in kakšno si oblikuje na sedanji stopnji razvoja.

Nekaj odgovorov na ta vprašanja je mogoče sicer posredno izluščiti iz objavljenih podatkov, a zaradi njihovih že omenjenih lastnosti odgovori niso ne zanesljivi in ne popolni. Okvirni povzetki so vseeno smiselni, ker nam vendarle pokažejo posamezne značilnosti jugoslovanske geografije.

Pri podatkih niti ne vemo, za katero obdobje veljajo, čeprav sklepamo, da gre povečini za leto 1977 oziroma študijsko leto 1977/78. Uporabili smo jih brez popravkov in le z redkimi dopolnitvami ali pa na pomanjkljivosti le opozarjamo. Podatke, ki manjkajo za večino federalnih enot, smo povečini izpustili, npr. preglede o študijskih programih, o številu diplomantov, magistrov itd. Kljub temu si je s pomočjo podatkov, ki so jih zbrale posamezne republike, moč ustvariti splošno podobo o pglavitnih, čeprav pretežno zunanjih pojavih jugoslovanske geografije kot celote.

2. Začnimo s pregledom geografskih društev (GD). V Jugoslaviji jih je osem, saj jih imajo poleg republik tudi obe pokrajini. Ta razvoj je bil sklenjen z Vojvodino, ki je GD ustanovila pred štirimi leti. Pred zadnjo vojno sta bili samo dve, srbsko kot najstarejše (ust.1910) ter slovensko (1922). V drugih republikah so GD nastala prva leta po vojni, leta 1947 v Hrvatski in Bosni, 1949 v Makedoniji ter 1956 v Črni gori. Kasneje so ju ustanovili še v obeh pokrajinah, leta 1969 na Kosovu in 1974 v Vojvodini. Nenavadno pozno so GD ustanovili na Hrvatskem, kar je bržkone posledica takratnega organizacijskega dualizma hrvatske geografije, čeprav je zagrebški univerzitetni študij najstarejši v državi in je bilo tam precej geografov že pred vojno. Tudi vojvodinsko GD je mlajše od kosovskega, čeprav je univerzitetna vzgoja geografov v Vojvodini starejša, da drugih razlik med obema pokrajinama niti ne omenimo.

Časovni razpon, v katerem so nastajala jugoslovanska geografska društva, zajema kar 64 let (1910 - 1974). Najbolj ploden je bil povojni čas, zlasti prva povojna leta. Nobena srednje velika in tudi marsikatera velika država nima toliko geografskih društev, saj je razmerje med prebivalci oziroma geografii in društvi zelo ugodno. Ni pa vseh podatkov o njihovi velikosti. Omenjeno je le članstvo za Srbijo (1268), Hrvatsko (350) in Kosovo (100), medtem ko iz drugih virov vemo, da jih je v BiH 350, Makedoniji 600 in Sloveniji 280, skupno preko 3000 (2). Naša geografska društva so torej številna, niso pa velika, kar ima seveda slabe in dobre strani.

V Geographici Ijgoslavici tudi ni podatkov o njihovi organizaciji in delu. Na otipljivo vlogo društev pa sklepamo po strokovnem tisku. Vsa, razen dveh, izdajajo strokovna glasila, povečini celo po več. Sploh so bila ravno društvena glasila naše prve redne geografske objave. Srbsko geografsko društvo izdaja pet publikacij, slovensko, hrvatsko, bosansko in makedonsko po dve ter črnogorsko eno.* Od 15 društvenih glasil je šest znanstvenih, šest poljudnoznanstvenih in tri strokovno-pedagoška.

Pred zadnjo vojno sta izhajali le dve glasili: srbsko, ki je najstarejše (1910), ter slovensko (1925). Tudi v Zagrebu je pred vojno (1929) izhajala geografska publikacija, ki pa ni bila društvena; do te je prišlo šele 1947. leta.

3. Organizacija in razširjenost geografskih ustanov oziroma šol. Čeprav povojni razmah našega višjega in visokega šolstva poznamo, nas vseeno preseneti velika številčnost pedagoško-znanstvenih in drugih geografskih ustanov, ki so v tem času nastale. Po Geographici Iugoslavici smo 1977/78 imeli v Jugoslaviji kar 50 "geografskih znanstvenih in pedagoških institucij", med njimi fakulteto, inštitute, oddelke in katedre. Vendar kriteriji, po katerih so podatki zbrani, niso enotni. Ponekod so šteli mednje tudi tiste fakultete, višje šole in pedagoške akademije, kjer je geografija zastopana samo kot predmet.

Če najprej odštejemo geografska društva, jih ostane 42, če pa izvzamemo še 14 ustanov, kjer je geografija brez lastne organizacijske enote, npr. na nekaterih ekonomskih fakultetah (EF) in pedagoških akademijah (PA), ostane še vedno 28 geografskih ustanov, kar je še vedno zelo lepo število. Več kot polovica (17) jih je na univerzah oziroma fakultetah in dobra četrtina (8)

* Medtem je GD Bosne in Hercegovine začelo izdajati še Geografski list, poljudnoznanstveni časopis za šolsko mladino.

na višjih šolah, od tega največ na PA. Le dve sta samo znanstveni, brez pedagoške funkcije. To sta inštitut za geografijo pri univerzi v Ljubljani in geografski inštitut prirodoslovno-matematične fakultete (PMF) v Sarajevu. Trije inštituti pa so v okviru akademij, dva v Sloveniji (Geografski inštitut A.Melika SAZU v Ljubljani in Inštitut za raziskovanje krasa SAZU v Postojni) ter eden v Srbiji (Geografski inštitut J.Cvijida SANU v Beogradu).

Če pa upoštevamo vseh 50 geografskih "ustanov", so po republikah takole razporejene: Hrvatska - 13, Slovenija, Srbija in Makedonija po - 8, Bosna - 5, Črna gora in Vojvodina po - 4 in Kosovo - 3. Ta razmerja niso v skladu z velikostjo in drugimi značilnostmi posameznih federalnih enot, kajti Srbija je po številu geografskih ustanov šele na tretjem mestu, ker so tam 1977/78 že ukinili predmetni pouk na višjih šolah (VPŠ oziroma PA), drugod pa še ne. Nasprotno pa navaja Hrvatska največ geografskih ustanov, ker imajo na ekonomskih in sorodnih fakultetah - teh je šest - katedre za geografije, drugod pa teh ni. Zato je število geografskih ustanov v Srbiji (ne glede na ukinjene VPŠ) manjše za tri (EF v Beogradu, Nišu in Kragujevcu), v Makedoniji in Vojvodini za dve (EF v Skopju, Novem Sadu in Subotici ter fakulteta za turizem in gostinstvo v Ohridu), medtem ko EF v Ljubljani sploh ni omenjena, če bi bila geografija v Sloveniji organizirana tako kot v Hrvatski, bi imela vsaj še tri geografske katedre, v Ljubljani na EF in fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo ter v Mariboru na visoki ekonomsko komercialni šoli.

Geografske ustanove se po republikah razlikujejo tudi po stopnji organiziranosti. V okviru jugoslovanskih univerz imamo namreč eno geografsko fakulteto (Skopje), šest geografskih institucij na stopnji oddelkov znotraj fakultet (dva v Beogradu in po enega v Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu in Novem Sadu - slednji se imenuje inštitut) in 14 kateder, večinoma na EF in PA. Poleg tega sta dva inštituta, ki smo ju že omenili.

Če izvezemo Makedonijo, kjer je geografija organizirana v lastni fakulteti, so se v drugih univerzitetnih središčih izoblikovali geografski oddelki kot sestavni deli prirodoslovno-matematičnih fakultet, in sicer v Zagrebu, Beogradu, Sarajevu in Novem Sadu. Edino v Ljubljani je geografski oddelek (sedaj pedagoško-znanstvena enota za geografijo - PZEG) v okviru filozofske fakultete. V Beogradu sta na PMF pravzaprav dva oddelka - odsek za geografske vede in odsek za turizmološke vede. Na Kosovu oziroma v Prištini je geografija organizirana kot katedra, in sicer prav tako v okviru PMF, v Črni gori pa kot katedra za ekonomsko geografijo na titograjski ekonomski fakulteti.

Poleg omenjenih geografskih središč po republikah in obeh pokrajinah so še geografske katedre na treh ekonomskih fakultetah, in sicer v Zagrebu, Splitu in na Reki. Ena katedra je še v Zagrebu na fakulteti za zunanjo trgovino in ena v Dubrovniku na fakulteti za turizem in gostinstvo. Poleg tega je v Zagrebu še katedra za politično geografijo na fakulteti za politične vede. Na drugih šestih ekonomskih fakultetah je geografija sicer predmet, a brez lastnih kateder (na EF v Beogradu, Kragujevcu, Nišu, Skopju, Novem Sadu in Subotici). Tako je tudi na fakulteti za turizem in gostinstvo v Ohridu in prav tako, kar pa naš vir ne omenja, na ljubljanski EF in še kje drugje.

Na VPŠ oziroma PA je bilo 1977/78 sedem geografskih kateder: štiri v Hrvatski (Zagreb, Osijek, Reka, Split), dve v Sloveniji (Ljubljana, Maribor) in ena v Črni gori (Nikšić). Geografska katedra je tudi še v Višji pomorski šoli v Kotoru. Skupno je torej na naših višjih šolah osem kateder. Na šestih PA pa je geografija brez njih (Mostar, Banja Luka, Bitola, Skopje, štip, Djakovica). Tako je tudi na višji šoli za cestni promet v Zagrebu pa tudi na nekaterih drugih višjih šolah, ki jih naš vir ne omenja, npr. na višji ekonomsko komercialni šoli v Banja Luki. To razmerje se je danes že spremenilo, ker so medtem v drugih republikah VPŠ ukinili oziroma na sedanjih PA ni več študija predmetnega pouka. Ta je sedaj, razen v Sloveniji, le na fakultetah.

V Jugoslaviji so torej geografska središča povečini na prirodoslovno matematičnih fakultetah (v štirih republikah in obeh pokrajinah). Izjemi sta dve. V Sloveniji je geografija v okviru filozofske fakultete (nekdanja je bila prav

tako v okviru PMF), medtem ko se je Makedonija, ki ima od 1976 lastno fakulteto, očitno zgledovala po Sovjetski zvezi, čeprav so tam geografske fakultete le v največjih republikah, v manjših, npr. baltiških, pa jih ni. Geografsko fakulteto bi najprej pričakovali v Srbiji, vendar so v Beogradu ubrali drugo pot. Na PMF so namreč ustanovili dve že omenjeni enoti.

Različen položaj geografije na naših univerzah je prej odraz tradicionalne delitve znanosti na naravoslovne in družboslovne vede kakor česa drugega. Pomembnejše je, da te razlike ne vplivajo bistveno na njeno usmerjenost, kajti tudi na PMF je geografija družboslovno naravnana.

Čeprav je geografija v posameznih republikah in pokrajinah organizirana na različnih stopnjah, od fakultete kot največje enote do katedre kot najmanjše, je ta delitev bolj zunanja kot vsebinska. Že nepopolni podatki kažejo, da med njimi ni bistvenih razlik. Geografska fakulteta v Skopju ni prav nič večja od geografskih oddelkov po drugih republikah in tudi ne od geografske katedre v Prištini, saj nima nič več fakultetnih učiteljev kakor geografski oddelki v Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu ali pa katedra v Prištini (1,2)*. Podobno je tudi na EF in PA, ki imajo v bistvu enako število učiteljev tam, kjer katedre so, in tam, kjer jih ni.

Dejanski oziroma zunanji razvoj geografskih enot po posameznih republikah osvetljujejo tudi naslednji primeri. Na fakulteti za turizem v Dubrovniku deluje katedra za geografijo, na enaki fakulteti v Ohridu pa ne. Katedra za geografijo je na višji pomorski šoli v Kotoru, na enaki šoli v Piranu pa je ni. Katedra za geografijo je na fakulteti za zunanjo trgovino v Zagrebu, na podobni šoli v Mariboru pa je prav tako ni. Na fakulteti za politične vede v Zagrebu so ustanovili katedro za geografijo, na enaki fakulteti v Ljubljani pa so jo že pred leti ukinili. Zaradi takih razlik v zunanji organiziranosti je presoja o razvitosti in razširjenosti geografije v posameznih republikah nezanesljiva. Čeprav smo podatke o geografskih ustanovah v Jugoslaviji skušali kritično osvetliti, moramo upoštevati tudi tovrstne razlike.

Omenimo naj še naslednjo organizacijsko potezo jugoslovanske geografije. Medtem ko v drugih univerzitetnih središčih obstaja geografija kot ena znanost, je v Beogradu zasnovana izrazito večdisciplinarno. Z "odsekom za geografske nauke" jo namreč tudi formalno pojmujejo kot sistem ved, kar je nedvomno vpliv sovjetske geografije. Zanimivo pa je, da do tega ni prišlo v Makedoniji, čeprav ravno delitev geografije na več znanosti utemeljuje njihovo združitev v višjo organizacijsko enoto - fakulteto. Drugo je to, da so v Beogradu osnovali geografi že "odsek za turizmološke nauke", kar je že močno na geografskem obrobju, pomeni pa izrazito in značilno usmerjenost. Ta smer se kaže tudi drugod po Jugoslaviji, zlasti v Črni gori.

Tudi geografski oddelki posameznih fakultet nimajo enake organizacijske samostojnosti. Največja je v Hrvatski, kjer je geografski oddelek PMF organiziran v lastnem tozdu.

še beseda o vsebinski usmerjenosti jugoslovanske geografije, kakor se kaže na zunaj. Njena osnovna značilnost je, da posamezne veje ne organizacijsko in ne vsebinsko niso enako razvite. Morda je ekonomska oziroma socialna geografija bolj razvita od drugih vej tudi zato, ker ima največ organizacijskih enot. Poleg že omenjenih geografskih univerzitetnih središč je namreč v Jugoslaviji še šest kateder za ekonomsko geografijo in ena za politično geografijo. Seveda tudi na drugih sedmih EF (dejansko jih je še več) prav tako gojijo ekonomsko geografijo. Glede na to bi pričakovali, da bo izrazitejša tovrstna usmerjenost naše geografije, dejansko pa je večja usmerjenost v geografijo prebivalstva in naselij.

Povojni razvoj je v naši državi nedvomno doživel velike prebivalstvene spremembe, toda nič manjši ni bil gospodarski, posebej industrijski razvoj, vseeno pa npr. industrijska geografija močno zaostaja za populacijsko in naselbinsko. Na usmerjenost jugoslovanske geografije so poleg splošnih družbenih razmer očitno vplivale tudi druge.

* Ta se je medtem (1978) že preimenovala v geografski inštitut.

V Jugoslaviji imamo sicer res vrsto kateder za ekonomsko geografijo, toda večina geografskih univerzitetnih središč je navsezadnje na prirodoslovnih fakultetah. Zato bi v celoti vendarle pričakovali bolj naravoslovno usmerjeno geografijo. Dejansko pa je ta usmerjenost na vseh fakultetah bolj ali manj v ozadju. Organizacijska in vsebinska podoba jugoslovanske geografije potemtakem nista skladni.

Na njeno usmerjenost opozarjajo tudi stroke, s katerimi se geografija povezuje v študijske skupine. Veliko pogostejše so namreč povezave z družboslovnimi strokami (npr. geografija-zgodovina) kakor z naravoslovnimi (npr. geografija-biologija). Čeprav enostranske povezave geografiji ne ustrezajo, vseeno prevladujejo tako na fakultetah kakor tudi na višjih šolah. Če je to za prve vsaj deloma razumljivo, je za PA manj logično, saj so edino na njih zastopane naravoslovne in družboslovne stroke hkrati. Podobni podatki o tem sicer v Geographici Jugoslavici manjkajo, toda že ti, ki jih imamo, kažejo, da je tako. Še največ različnih povezav, čeprav ravno tako enostranskih, goji geografski oddelek FF v Ljubljani, kjer so poleg zgodovine žive še povezave s sociologijo (ta je sploh začela prevladovati), etnologijo in tujimi jeziki. Nekdanje povezave z biologijo, geologijo in meteorologijo pa so kljub prizadevanjem že pred leti zamrle. Pa tudi nove, ki smo jih želeli vpeljati, npr. s filozofijo in matematiko, niso zaživele.

Na enostransko usmerjenost jugoslovanske geografije kaže tudi specializacija geografov in prevladujoča tematika geografskih raziskav, kakor bomo kasneje še spoznali.

4. Geografski tisk. V naši državi je leta 1977 izhajalo 30 geografskih publikacij. Hkrati pa smo brez skupnega jugoslovanskega glasila, kar je bržkone edinstveno na svetu. Geografski horizont, revija za "šolsko geografijo", ki izhaja od 1955. leta v Zagrebu, je bila ustanovljena sicer kot zvezni časopis, a je ostal v bistvu hrvatski. Zato je toliko pomembnejše, da z Geographico Jugoslavico dobivamo prvo skupno geografsko glasilo.

Vse dosedanje geografske publikacije, ki izhajajo v Jugoslaviji, so torej republiške oziroma pokrajinske. Med tem jih polovico izdajajo geografska društva, drugo polovico pa pedagoške oziroma znanstvene ustanove. Geografska znanstvena glasila izdajajo vsa univerzitetna središča in tudi obe pokrajinski, edino ljubljansko je brez njega.

V Srbiji so štiri taka glasila, od tega dve turizmološki (Zbornik radova Geogr.instituta PMF, izhaja od 1954 - doslej 23 letnikov» Posebna izdanja Geogr.inšt.PMF, od 1972 - 2 letnika; Turizmologija, Višja turistična škola v Novem Beogradu, od 1972; Turizmologija, Posebna izdanja, Viš.tur.šk., od 1975).

V Hrvatski sta dve glasili (Radovi geogr.inšt., izdaja Geogr.odjel PMF v Zagrebu, od 1958 - 13 letnikov; Geographical Papers, Geogr.odjel PMF v Zagrebu, od 1970).

Po eno glasilo izdaja Slovenija (Geographica Slovenica, Inšt.za geogr.univ. v Lj., od 1971 - 5 šte.), Bosna (Geografski pregled, "Geogr.odsek PMF v Sarajevu, od 1957; do 1976 društveno glasilo), Makedonija (Godišen zbornik na Geografskiot fakultet v Skopju, od 1948), Vojvodina (Zbornik radova PMF v Novem Sadu, Seriya za geograflju, od 1971 - 6 števil) in Kosovo (Geografija, Zbornik radova PMF v Prištini, od 1976).

Poleg univerzitetnih glasil je še pet akademjskih. Dve sta v Srbiji (Zbornik radova GI SANU, od 1951 - 26 zvezkov; Posebna izdanja GI SANU, od 1949 - 30 zvezkov) in tri v Sloveniji (Geografski zbornik, GI SAZU, od 1962 - 16 števil; Dela, GI SAZU - 11 zvezkov; Krasoslovni zbornik, IRK SAZU v Postojni - 7 števil).

Univerzitetne in akademjske geografske ustanove izdajajo torej skupno 16 publikacij - šest v Srbiji, štiri v Sloveniji, dve v Hrvatski in po eno v Bosni, Makedoniji, Vojvodini in na Kosovu.

Druga polovica publikacij izhaja v okviru geografskih društev. Srbsko GD izdaja pet publikacij (Glasnik SGD, od 1912 - 57 zvezkov; Posebna izdanja, od 1927 - 44 zvezkov, Memoires, od 1927 - 13 zvezkov; Zemlja i"Tiudi, od 1951; Globus, od 1969 - 9 števil).

Bosansko GD ima tri glasila (Posebna izdanja, od 1959 - 5 zvezkov; Nastava geografije, od 1977; Geografski list, od 1978, naklada 35 - 40.000)*:

Slovensko geografsko društvo ima dve publikaciji (Geografski vestnik, od 1925 - 49 števil; Geografski obzornik, od 1954 - 21 letnikov).

Hrvatsko GD izdaja prav tako dve reviji (Geografski glasnik, kot društveno glasilo od 1950 dalje - 39 letnikov; Geografski horizont, od 1955 - 23 letnikov).

Tudi makedonsko GD ima dve glasili (Geografski razgledi, od 1962; Geografski vidik, od 1970, naklada 5000)*.

Le črnogorsko GD izdaja eno samo glasilo (Godišnjak, od 1964).

Glede na naslov in izdajatelja sta kot geografski sporni dve glasili v Srbiji (Turizmologija in Turizmolosija, Posebna izdanja, Višja turistička škola) in ena v Sloveniji (Krasoslovni zbornik, Inštitut za raziskovanje krasa SAZU). Nekaj publikacij je takih, ki izhajajo zelo neredno in jih je težko imeti za periodike.

Če upoštevamo vse naslove* (društvenih, univerzitetnih in akademskih glasil), jih je skupno 31, od tega v Srbiji - 11, Sloveniji - 6, Hrvatski - 4, Bosni in Hercegovini - 4, Makedoniji - 3, Vojvodini - 1, Kosovo - 1, Črna gora - 1. Z Geographico Iugoslavico jih je torej 32.

Ob tem se nam vsiljuje marsikatera misel. Nedvomno bi bilo koristno spremeniti razmerje med republiški in skupnimi publikacijami ter razmerje med splošnimi in specializiranimi časopisi, kar bi ob tolikšnem številu glasil pripomoglo k bolj smotrni delitvi dela. Pogrešamo tudi publikacijo, ki naj bi z objavami v svetovnih jezikih seznanjala mednarodni znanstveni svet z geografskimi dosežki v Jugoslaviji, kajti tudi v tem pogledu ravnamo razdrobljeno. Doslej sta sicer dve taki glasili, a obe republiški, ena za Srbijo (Memoires) in druga za Hrvatsko (Geographical Papers).

Geografski znanstveni kader. V Jugoslaviji je bilo 1977. leta 190 geografov znanstvenikov. Po republikah in pokrajinah so razporejeni takole: Hrvatska - 46, Srbija - 32, Slovenija - 28, Bosna in Hercegovina - 24, Kosovo - 22, Makedonija - 19, Črna gora - 10 in Vojvodina - 9. Različno je po republikah tudi razmerje med znanstveniki na višjih in visokih šolah ter izven njih.

Že na prvi pogled so očitna nesorazmerja med številom znanstvenikov in velikostjo oziroma razvitostjo posameznih federalnih enot - splošno in geografsko. Največ znanstvenikov naj ne bi imela Srbija, temveč Hrvatska in nenavadno veliko jih je na Kosovu, kar seveda prijetno preseneča, kajti tamkajšnja geografska katedra je začela vzgajati geografski znanstveni kader šele pred nekaj leti. Hkrati je zanimivo, da ima Črna gora več znanstvenikov kakor Vojvodina, čeprav je brez lastnega univerzitetnega geografskega središča oziroma je tamkajšnji študij geografije še vedno nepopoln.

Kosovo ima več znanstvenikov ne samo od Črne gore in Vojvodine, temveč tudi od Makedonije. V Makedoniji, ki ima edina pri nas geografsko fakulteto, univerzitetni študij geografije pa je med najstarejšimi v državi (1922), je manj znanstvenikov kakor na Kosovu, čeprav je Priština najmlajše univerzitetno geografsko središče pri nas.

Prikazana nesorazmerja so deloma navidezna in posledica tega, da podatki niso zbrani po enotni presoji. V nekaterih federalnih enotah so namreč šteli med znanstvenike le doktorje geografije, v drugih še magistre in v

* brez zbornikov zveznih geografskih kongresov in republiških zborovanj.

tretjih tudi več geografov, ki so brez čmega in drugega naziva. Nazivi seveda niso edini kriterij, pomembnejši je pravzaprav drugi - znanstvena dela.

V Sloveniji, Srbiji in Vojvodini so med znanstveniki navedeni le doktorji, medtem ko so drugi le izjemoma, v Srbiji npr. dva in v Sloveniji samo eden, vsi pa znanstveno delujejo. V drugih republikah, npr. v Hrvaški, so upoštevali tudi večje število magistrov oziroma univ.asistentov ter več geografov brez znanstvenega naziva.

Če upoštevamo le doktorje geografije, je v Jugoslaviji skupno 135 znanstvenikov, od tega v Srbiji - 30, Sloveniji - 27, Hrvaški - 26, Bosni in Hercegovini - 15, na Kosovu - 13, v Makedoniji in Vojvodini - po 9 in v Črni gori - 8. Prijetno preseneča veliko število doktorjev na Kosovu, doktorirali so namreč še na drugih jugoslovanskih univerzah, v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani.

V Sloveniji naj bi bilo po že omenjenih podatkih 28 znanstvenikov in Slovenija naj bi bila med republikami na tretjem mestu. Če pa upoštevamo le doktorje, je Slovenija druga. Njihovo število je dejansko večje, ker so štirje pomotoma izpuščeni. Tako jih je v Sloveniji pravzaprav največ. Če pa bi se ravnali po enakih kriterijih kakor v nekaterih drugih republikah, se število slovenskih znanstvenikov poveča za pet ali šest magistrov in za štiri ali pet geografov, ki so brez ustreznega naziva, a imajo znanstvena dela. Vseh bi bilo potemtakem precej več, skupno okoli 45. Zato Slovenija tudi v tem pogledu ni ustrezno prikazana.

Zanimiva je sestava znanstvenikov po posameznih stopnjah. V Jugoslaviji je 94 fakultetnih učiteljev (univ.profesorjev in docentov) ter 23 znanstvenih delavcev (znanstvenih svetnikov in sodelavcev), skupno torej 117. Od tega jih je 29 v Srbiji, 26 v Sloveniji, 20 v Hrvaški, 11 v Bosni in Hercegovini, po 10 v Makedoniji in na Kosovu, 7 v Vojvodini in 2 v Črni gori (glej preglednico).

6. Usmerjenost geografskih raziskovalcev. Poleg števila je pomembna in značilna tudi njihova usmerjenost po posameznih področjih geografije.

S fizično geografijo se ukvarja približno petina znanstvenikov (39), z družbeno skoraj trikrat več (110) in z regionalno manj kot desetina (16). Z metodiko geografije se jih bavi 14 in z drugimi področji 6 (kartografija, matematična geografija, zgodovina geografije, regionalizacija, kvantitativne metode, varstvo okolja).

Usmerjenost znanstvenega kadra je težko zanesljivo opredeliti samo na osnovi podatkov, kakršni so zbrani v Geographici Jugoslavici. Tam sta pri posameznih raziskovalcih pogosto navedeni dve področji. Tudi ne vemo, ali je opredelitev sestavljena po lastnih navedbah raziskovalcev ali kako drugače. In tudi ni povsem jasno, ali gre pri fakultetnih učiteljih bolj za raziskovalno ali bolj pedagoško usmerjenost. Kjer sta navedeni dve področji, smo upoštevali prvo kot osnovno in drugo kot vzporedno oziroma dopolnilno. Regionalna geografija je npr. navedena trikrat na prvem mestu in 11-krat na drugem. Zaradi teh in drugih nejasnosti je ta pregled le približen.

V okviru fizične geografije se posamezne veje razvrstijo takole. Na prvem mestu so še vedno geomorfologi, med njimi pa krasoslovci. Njim sledijo klimatogeografi in hidrogeografi, ki so danes že v vseh republikah. Drugače je s specialisti drugih fizičnogeografskih vej. Pedogeografija s fitogeografijo je samo enkrat omenjena (Ljubljana), zoogeografija pa nobenkrat.

V okviru družbene geografije močno prevladuje usmerjenost v geografijo prebivalstva in naselij, manj se jih ukvarja z ekonomsko geografijo in še manj z industrijsko. Precej geografov je usmerjenih v prostorsko oziroma regionalno planiranje in prav tako tudi v turistično geografijo, najmanj pa jih navaja prometno geografijo.

Regionalno geografijo navajajo maloštevilni geografi in še ti, ki jo, so po večini starejši. Največkrat pa ne gre za geografijo Jugoslavije. Nekoliko drugače je na Geografskem oddelku PMF v Zagrebu, kjer vsi fakultetni učitelji, ki so sicer fizični ali družbeni geografi, omenjajo regionalno geografijo kot drugo področje svojega dela. Vprašanje pa je, ali ni ta usmeritev le pedagoška.

V zadnjih letih se več raziskovalcev ukvarja z metodiko geografije. Tako je danes že v vseh geografskih središčih. Kar 14 geografov jo omenja kot prvo usmeritev in 3 kot drugo. Nekaj področij pa je novih (kvantitativne metode, varstvo okolja, dešifriranje aeroposnetkov, toponimika).

Najbolj značilen je nedvomno podatek, da v vseh geografskih središčih prevladujejo geografi, ki so usmerjeni v socialno geografijo in to ne glede, ali so ta središča na prirodoslovnih fakultetah ali kje drugje. Ta usmeritev je v posameznih središčih le različno izrazita.

Še najbolj uravnovešeno številčno razmerje med geografi, ki se ukvarjajo s fizično oziroma družbeno geografijo, je v Sloveniji in Srbiji, nekaj manj na Kosovu in v Bosni, najmanj pa v Makedoniji, Hrvatski in črni gori. Pač pa je v Hrvatski in Srbiji več regionalnih geografov. V Makedoniji omenja regionalno geografijo en sam geograf in še to le kot drugo usmeritev, Črna gora pa je brez njega.

Poleg populacijskih in naselbinskih geografov je največ znanstvenikov, ki se ukvarjajo s turistično geografijo. Devet geografov jo navaja kot prvo usmeritev in štirje kot drugo, le v Vojvodini ni nobenega. V črni gori se z njo ukvarja kar polovica geografov. Črnogorski geografi se namreč šolajo povečini v Beogradu, tam pa je študij turizma na višji, visoki in podiplomski stopnji.

Sorazmerno veliko geografov (10) je usmerjenih v prostorsko oziroma regionalno planiranje in zastopani so že v vseh republikah.

V celoti je usmerjenost geografskih znanstvenih delavcev zelo neenakomerna. Spričo velikega števila raziskovalcev bi pričakovali, da razvijamo v Jugoslaviji vse veje geografije, toda s celotno geografijo se ne ukvarja nobeno geografsko središče in tega ni tudi v Jugoslaviji kot celoti.

7. Ustanove, v katerih so geografi na pomembnejših položajih. Skupno je v Jugoslaviji 29 takih ustanov. Največ jih je v Hrvatski (13), kar kaže na močno aplikativnost tamkajšnje geografije, nato v Sloveniji (6), Makedoniji (5) in Srbiji (4). V Bosni, črni gori in Vojvodini takih ustanov ni.

Med temi ustanovami je največ urbanističnih ali sorodnih zavodov (9) in očitno je prostorsko oziroma regionalno planiranje najbolj organska geografska aplikacija (poleg pedagoške seveda). Med drugimi vrstami ustanov je največ hidrometeoroloških zavodov in različnih ekonomskih institucij.

Ta podoba bi bila bržkone drugačna pri skrbneje in enotneje zbranih podatkih. V Sloveniji je npr. teh ustanov več, omenjen ni, recimo, republiški komite za varstvo okolja. Zato teh podatkov ne kaže podrobneje osvetljevati.

8. študij geografije. V Jugoslaviji poteka študij geografije kot stroke v petih republiških središčih (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Sarajevo, Skopje) in obeh pokrajinskih (Novi Sad, Priština). Na vseh teh univerzah je geografski študij štirileten in brez stopenj, razen na ljubljanski univerzi, kjer je sestavljen iz dveletnega višješolskega (I.stopnja) in dveletnega visokošolskega (II.stopnja).

V zadnjih letih se poleg tradicionalne pedagoške smeri uveljavlja tudi študij nepedagoške usmeritve (t.i. strokovna ali praktična smer). Doslej so jo vpeljali v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani in Skopju. Medtem ko je nepedagoška smer že po svoji naravi enopredmetna, je pedagoška lahko različna. Žal ni podatkov, kje gojijo enopredmetno ali "čisto" in kje dvopredmetno. Podatek je edino za zagrebsko univerzo, kjer sta zastopani obe skupini, pri drugi

pa gre za povezavo geografije z biologijo. V Ljubljani je pedagoška smer le dvopredmetna, povezava geografije pa poteka le z družboslovnimi strokami (zgodovino, sociologijo, etnologijo, tujim jezikom).

V petih središčih poteka tudi podiplomski študij geografije (III.stopnja), in sicer v Beogradu, Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu in Novem Sadu, medtem ko se v Prištini nanj pripravljajo.

V Ljubljani in Beogradu ima podiplomski študij več smeri. Na ljubljanski filozofski fakulteti je teh smeri sedem (regionalno-geografska analiza, geografske osnove regionalnega planiranja, geografija krasa, sodobna geografija dežel v razvoju, geografija turizma, geografska problematika varstva okolja, metodika geografije) in na beograjski PMF pet (geografija krasa, hidrologija rek, geografija prebivalstva, turizem, metodika geografije). Drugod sestavlja podiplomski študij ena smer: principi in metode regionalizacije (Zagreb), geografske osnove prostorskega planiranja (Skopje), metodika geografije (Novi Sad).

Podiplomski študij geografske metodike je torej v Beogradu, Ljubljani in Novem Sadu, turizma v Beogradu in Ljubljani, geografije krasa v Beogradu in Ljubljani ter regionalnega planiranja v Skopju in Ljubljani.

Podatkov o študijskih programih ni, edino katedra za geografijo PMF v Prištini navaja, da so v geografski študij vpeljali naslednje predmete (kar marsikaj pove o orientaciji tamkajšnje geografije): kvantitativne metode, humana ekologija, osnove turizma, osnove prostorskega planiranja, dešifriranje aeroposnetkov.

Poleg že omenjenih univerzitetnih središč poteka študij geografije še na 13 višjih šolah pedagoške smeri (Zagreb, Osijek*, Reka, Split, Ljubljana, Maribor, Nikšid, Mostar, Banja Luka, Skopje, Štip, Bitola, Djakovica). Povsod gre za študijske povezave geografije z drugim predmetom, večinoma z zgodovino, podrobnejši podatki pa manjkajo.

Višješolski študij geografije je 1976/77 potekal še v vseh republikah in pokrajinah. V Srbiji so ga medtem ukinili oziroma prenesli na univerze, 1977/78 pa je ugasnil tudi drugod, razen v Sloveniji.

Kot predmet je geografija še na treh višjih šolah (višja pomorska šola v Kotoru, višja šola za cestni promet v Zagrebu, višja ekonomsko komercialna šola v Banja Luki). Teh šol je bržkone več, a natančnejšega pregleda ni.

Kot predmet je študij geografije še na 14 fakultetah, večinoma ekonomskih, vendar so tudi ti podatki nepopolni.

9. O študentih in diplomantih geografije je zbranih najmanj podatkov. Za Srbijo, Makedonijo in Vojvodino jih ni, za druge republike pa so neenotni in pomanjkljivi.

Geographica lugoslavica omenja podatek, da je v zadnjih 22 letih (1954-1976) diplomiralo na sarajevski univerzi 576 geografov, povprečno 25 na leto. Po drugem viru jih je 1976. leta diplomiralo 36, v prvem letniku podiplomskega študija pa je bilo 27 študentov (2,5). V črni gori je v zadnjih desetih letih doktoriralo šest geografov, magistriralo pa sedem. Na zagrebški PMF je bilo 1977/78 vpisanih 184 študentov geografije, od tega 102 na pedagoški in 82 na nepedagoški skupini. Leta 1976/77 je diplomiralo 25 študentov. Na ljubljanski filozofski fakulteti je bilo v tem času vpisanih 162 študentov. Od tega v prvem letniku 63, med njimi 24 na nepedagoški skupini. V zadnjem desetletju se jih je letno vpisalo v prvi letnik povprečno 80. Višek je bil leta 1968 s 120 študenti, kasneje se je število polagoma zmanjševalo in se ustalilo pri sedanjih 60, a od tega jih je skoraj polovica na nepedagoški skupini. V Novem Sadu je bilo po drugih virih tega leta 466 študentov, v Skopju 250 in Beogradu 560, od tega 330 na turizmologiji. Skupno je bilo v Jugoslaviji preko 3000 študentov, od tega 1630 rednih (2). Vsi podatki veljajo le za univerzitetni študij.

* višje šole ponekod ukinjajo oziroma spreminjajo v visoke šole. V Osijeku se je višja šola spremenila v pedagoško fakulteto.

Najbolj zanimivi so podatki za Kosovo, kjer je bilo na prištinski PMF 1977/78 vpisanih štirikrat več študentov geografije (816), kakor v Zagrebu ali Ljubljani in največ v državi sploh. V zadnjih štirih letih (1972/76) je v Prišтини diplomiralo 163 geografov, povprečno 40 na leto, v vsej Jugoslaviji pa okoli 150 (2).

Ob pomanjkanju drugih podatkov si skušajmo podobo dopolniti še z naslednjim sklepanjem, v Jugoslaviji je skupno 20 geografskih šol, sedem visokih in 13 višjih. Če se nanje letno na novo vpiše okoli 1000 študentov (že po nepopolnih podatkih je ta številka višja) in jih vsako leto diplomira okoli 200 (dejansko pa več), se je v zadnjih desetih letih izšolalo v Jugoslaviji najmanj 2000 geografov. V zadnjih petnajstih in več letih je torej Jugoslavijo in še zlasti njene manj razvite dele, zajela krepka "geografikacija", ki ni samo zadostila osnovnim potrebam po geografskem kadru in geografski izobrazbi kot delu splošne izobrazbe, temveč je nedvomno ustvarila tudi široko osnovo za nadaljnjo, zahtevnejšo in kvalitetnejšo rast tudi na strokovnem in znanstvenem področju.

Nadaljnjo, višjo stopnjo tega razvoja pomeni sprememba dosedanjega geografskega študija pedagoške smeri, ki z ukinjanjem VFŠ postaja izključno visokošolski (razen v Sloveniji). Zanimivo je, da so najprej v drugih republikah ukinili višješolski študij geografije na VPŠ, čeprav so brez stopenjskega študija na univerzah, v Sloveniji pa je višješolski študij ostal še naprej na obeh vrstah ustanov. Verjetno gre za prehodne reformne razmere.

Izpopolnjevanje dosedanjega razvoja pomeni tudi uvajanje nepedagoške smeri geografskega študija na univerzah. Ta je za geografsko stroko in njeno aplikacijo v marsičem nova in še iščoča oblika, saj njena fiziognomija še ni do cela izoblikovana in preizkušena. Bržkone pa je obetajoča, čeprav v marsičem tudi kočljiva razvojna pot, ki odpira geografiji in njeni aplikaciji razsežno, a zahtevno delovno področje. Seveda bo treba poleg praktične razvijati tudi njeno teoretsko in metodološko stran, ki je v začetnem razmahu še vse preveč zanemarjena.

Analiza podatkov kaže še naslednjo značilnost poveljnega razvoja. Medtem ko so razvitejše republike doživljale višek geografskega študija - predvsem po številu študentov - že pred desetletjem ali več, ga sedaj doživljajo manj razviti deli Jugoslavije, zlasti Kosovo, ki se po številu študentov uspešno meri z največjimi republikami, medtem ko razvitejše republike ohranjajo večje število študentov le na račun nepedagoške smeri geografskega študija.

10. Pregled jugoslovanske geografske literature. Geografska predstavitev po republikah je v prvi številki omenjenega glasila sklenjena s kratkim pregledom najpomembnejših del o geografiji posameznih federalnih enot. Ti pregledi so pravzaprav skromni. Če izvzamemo Hrvatsko (namesto seznama omenjajo šest knjig, ki vsebujejo njeno celotno geografsko bibliografijo), obsegajo pregledi naslednje število del: Makedonija - 32, Srbija - 31, Bosna - 22, Slovenija - 20, črna gora in Vojvodina - po 9 ter Kosovo - 8 (in štiri, ki so v tisku). Skupno je 130 naslovov. Tudi pregled najpomembnejših geografskih del o Jugoslaviji kot celoti je z 82 deli zelo značilen.

Skupen in posamičen obseg teh del ne pove veliko, ker je izbor literature po republikah zelo različen. Značilnejši so zato naslovi, ki kažejo, da je med njimi sorazmerno malo del, ki obravnavajo posamezne republike kot celote. Pri tem ne mislimo samo na regionalno-geografske študije, temveč tudi na dela, ki obravnavajo posamezne vrste geografskih pojavov. To pomeni, da naša geografska literatura ni samo tematsko močno specializirana, temveč je tudi močno razdrobljena oziroma teritorialno ozka. Sorazmerno malo je večjih, zahtevnejših sintez in še zlasti regionalnogeografskih raziskav oziroma monografij. Sploh nam izbrana bibliografija kaže zelo značilno razvojno stopnjo jugoslovanske geografije. Kakor da je ta še vedno sredi raznovrstnih in podrobnih analiz ter specializiranih in tudi poglobljenih obravnav, medtem ko se na večje, zahtevnejše sinteze šele pripravlja. Pravzaprav se značilnosti, ki veljajo za organizacijsko in drugo sestavo jugoslovanske geografije, svojevrstno kažejo tudi v strukturi njene literature. Te poteze so precej zgovorne in bi jih kazalo ob priliki posebej osvetliti, še posebej ker bi se iz tega prav gotovo zarisale nove programske nujnosti.

Še vprašanje, kako je z geografskimi monografijami posameznih republik. Po Melikovi zaslugi imamo za Slovenijo obsežno geografsko monografijo v štirih knjigah. Zaradi obsežne preobrazbe Slovenije v času, odkar je monografija izšla - od tega je minilo že 20 let - je že potreben nov, izpopolnjen geografski pregled. Pač pa skušajo slovenski geografi podobo Slovenije prikazati z nastajajočim nacionalnim atlasom. Tak atlas pripravljajo za BiH tudi v Sarajevu (2).

Moderno in obsežno, okoli 1300 strani obsegajočo geografsko monografijo so v novejšem času sestavili v sosednji republici, kjer so 1976. leta izdali šest knjig (Geografija SR Hrvatske). Tega leta je tudi v Makedoniji na preko 400 straneh izšel prvi obsežnejši pregled te republike (6), ki se naslanja na 184 virov, ki so večinoma nastali po zadnji vojni.

Zelo je razveseljivo, da v Srbiji dokončujejo geografsko monografijo svoje republike in tudi v Bosni so jo že zaključili ter o tem sestavili razmeroma obsežno delo z 900 stranmi. Upamo, da bo kmalu v tisku. S tem delom je geografski inštitut PMF v Sarajevu povsem upravičil svoj obstoj. Gre namreč za znanstveno institucijo brez pedagoške funkcije v okviru univerze, kakršna je tudi v Ljubljani (inštitut za geografijo pri univerzi v Ljubljani). Drugi dve republici in obe pokrajini o takem delu ne poročajo. Kljub temu je videti, da jugoslovanski geografi štejejo regionalnogeografske sinteze še vedno med svoje (poglavitne) naloge. Bolj oddaljena je moderna geografska monografija Jugoslavije in prav takšni geografski atlas Jugoslavije.

Pred jugoslovansko geografijo je torej vrsta pomembnih programskih nalog in pričakujemo, da jih bo zveza geografskih društev lažje usmerjala in uresničevala tudi s pomočjo novega glasila.

11. Nekaj značilnosti jugoslovanske geografije. Obravnavani prikazi po republikah in obeh pokrajinah nedvomno potrjujejo, da je geografska stroka doživela v povojni Jugoslaviji naravnost eksploziven razvoj. To velja za njen pedagoški in raziskovalni sistem, torej za razvoj šol, znanstvenih ustanov, raziskav, tiska in ne nazadnje geografskih društev.

Ta razvoj se je močno razširil tako organizacijsko kot vsebinsko. V marsičem je bil tudi precej stihijski in ekstenziven in takšen je deloma še danes. Vsekakor pa je bila v dveh, treh desetletjih ustvarjena zelo široka osnova za zahtevnejši in kvalitetnejši nadaljnji razvoj, kar je nedvomno zelo dragoceno. Hkrati je razumljivo, da se dosedanja organizacijska in druga razvojna dinamika ne more več nadaljevati in res se pravzaprav že umirja. V Sloveniji jo med drugim nakazuje pravkar začeto omejevanje števila študentov, pa tudi drugod v Jugoslaviji je razvoj že prešel višek. Edino obe pokrajini, zlasti Kosovo, sta še sredi njega. Tak razvoj je za različno razvito Jugoslavijo ne samo značilen, temveč je zaradi pospeševanja manj razvitih področij tudi razumljiv in logičen.

Druga, nič manj pomembna značilnost je, da se v organizacijskih in drugih potezah geografije kažejo med republikami velike razlike. Te so tolikšne, da jih znotraj države niti ne bi pričakovali. Razločki so tako glede položaja geografije v okviru univerz kakor glede študijskega sistema (stopenjski - nestopenjski, visokošolski - višješolski). Razlike v študijskih smereh in programih so tolikšne, da je enakovrednost geografskega študija upravičeno vprašljiva. Tako so npr. velike razlike v obsegu temeljnih geografskih vej med zagrebško in ljubljansko univerzo, še najmanj pomembne so razlike v organizacijskih oblikah (fakulteta, oddelki, inštituti), kajti različni nazivi za geografske ustanove po republikah so prej odraz različne organizacije višjega in visoke šolstva kakor pa različnega pojmovanja geografije, čeprav tudi tega ne gre zanemariti (geografija - geografske vede).

Nedognan položaj geografije v jugoslovanskem sistemu znanosti prav gotovo ne prispeva k njenemu združevanju in utrjevanju. Enostransko opredeljevanje geografije se je začelo prenašati tudi na področje usmerjenega izobraževanja, kjer se je geografija znašla v družboslovni skupini predmetov. Nad tako opredelitvijo se geografi ne moremo navduševati, ker je preozka in enostranska. Vendar pa položaj geografije v organizaciji univerz in znanstvenega dela

ter srednjega usmerjenega izobraževanja ni tako odločilen. Za njeno fiziognomijo in usmerjenostjo so pomembnejše lastne, notranje silnice. Vzrokov za njene slabosti in nedorečenosti zato ne kaže pretirano iskati drugje.

Republiške geografije imajo vsekakor vrsto skupnih potez, toda med njimi je tudi veliko razlik. Nemara je zato upravičeno vprašanje, ali sploh lahko govorimo o jugoslovanski geografiji. Njena različnost je prav gotovo odraz različnih vplivov. Na tem mestu jih sicer ne kaže posebej razčlenjevati, nikakor pa ni naključje, da ima Makedonija geografsko fakulteto in Srbija oddelek za geografske vede in da so primeri drugačnih poti iz nasprotnega dela Jugoslavije. Čeprav je pomembnejše tisto, kar je v jugoslovanski geografiji skupno in izvirno, pa omenjeni pregledi geografije po republikah tega ne naglašajo in niti ne omenjajo.

V 50-tih letih se je razmahnila polemika o ekonomski geografiji, ki naj bi bila družboslovna, in geografiji, ki naj bi bila prirodoslovna veda. Sprožili so jo ekonomisti in ekonomski geografi. Šlo je pravzaprav za polemiko o enotni in dualistični geografiji. Od tedaj dalje so med jugoslovanskimi geografi načelni ugovori zoper enotno in kompleksno geografijo sicer utihnili, v praksi pa je velikokrat drugače. To se kaže na različne načine in največ posredno, med drugim tudi z regionalno geografijo, ki čedalje bolj izgublja na pomenu. V zadnjem času tudi v šoli, kjer njena vloga doslej sploh ni bila sporna. Do tega prihaja tudi v Sloveniji, ko skušajo regionalno geografijo nadomestiti s "problemsko", "aktualno", "angažirano" in podobno označeno geografijo, kar utemeljujejo z družbenimi potrebami, kakor da regionalna in kompleksna geografija vseh teh lastnosti - aktualnosti, angažiranosti, problemskosti itd. - ne bi mogla imeti. Nasprotno, ima jih lahko še v večji meri kot enostranske "geografije".

Nova iskanja so hvalevredna in nujna, če se drže osnov znanstvene metodologije, predvsem kritične, objektivne analize doseženega in teoretske ter druge utemeljitve novega, ne pa enostranskih in prakticističnih pobud ter zunanjih, deklarativnih opredeljevanj.

Zelo je značilno, da prikazi geografije po republikah v Geographici Jugoslavici ne vrednotijo doseženega stanja, ne opozarjajo na razvojne težnje in nerešena vprašanja in ne načenjajo vprašanj programske usmerjenosti. Pričakovali bi namreč kritično razčlenitev doseženega razvoja, osvetljenega z idejnih izhodišč in v luči širših, mednarodnih geografskih obzorij. Nikjer tudi ni izražena zavest o nujnosti večje načrtnosti glede nadaljnjega razvoja geografske stroke, o izrazitejših teoretskih in metodoloških prizadevanjih, večji skrbi za skladnejši razvoj jugoslovanske geografije kot celote, saj smo spoznali, da še vedno ne razvijamo vseh vej geografije.

Tudi organizacija našega znanstvenega dela zasluži pozornost. Ta je po svetu sicer različna. Ponekod imajo velike, centralizirane inštitute, drugod večje število manjših ali pa gre za vmesne oblike. V naših razmerah se uspešnost nadaljnjega razvoja odpira edinole v smotrni delitvi raziskovalnega in drugega dela med posameznimi geografskimi središči, za kar pa je potrebna višja stopnja organiziranosti znotraj republik in med njimi. Tako pa je v jugoslovanski geografiji bržkone več spontanosti, da ne rečemo preračunljivosti, kakor česa drugega. Pogosto sicer slišimo, da je usmerjenost geografskega dela posledica družbenih potreb, vseeno pa zanemarjamo industrijsko, politično, prometno in še kakšno vep geografije. Ravno zaradi družbenih potreb - odprtosti in neuvrščenosti Jugoslavije - bi pričakovali močnejši razvoj regionalne geografije, zlasti geografije tujih dežel in med njimi seveda neuvrščenih.

Zanimiva pa postajajo mejna področja, ker naj bi bila najbolj razvojna. Pri tem pa pozabljamo, da je naša stroka kot celota najboljše tako področje, da je geografija kot preplet med prirodoslovnimi in družboslovnimi vedami eminentno interdisciplinarno področje prvega reda in da ravno iz tega izvirajo njene poglavitne vrednosti.

Podobno je s specializacijo, v katero je jugoslovanska geografija naglo in krepko zakoracila. Nedvomno je specializacija tudi v geografiji potrebna in nujna, toda vzporedno in v organskem ravnesju s kompleksnostjo in ne

namesto nje. Še več, pozabljamo, da pomeni specializacija za geografijo nekaj drugega kakor za druge stroke. Njena specializacija je namreč kompleksnost in kompleksnost njena izvirna specializacija. V tej, geografski specializaciji pa vse preveč zaostajamo.

Taka spoznanja pa ponekod vendarle znova oživljajo. Prav gotovo ni naključje, da se v geografskem inštitutu srbske akademije čedalje bolj usmerjajo h kompleksnogeografskim raziskavam večjih delov Srbije (2, str.25) in da so take pobude žive tudi še ponekod drugod. Tudi v Sloveniji bi morali pretresti, kje smo v tem pogledu.

Razrahljnost osnovnega geografskega koncepta se kaže med drugim tudi v čedalje ohlapnejši terminologiji. V enakem pomenu srečujemo kaj različne izraze in za enake izraze različne pomeni. To velja npr. za ekonomsko geografijo - ekonomsko prostora - socialno geografijo oziroma za prostorsko planiranje - urbano - regionalno planiranje - regionalno planiranje in geografske osnove tega planiranja ter prav tako za geografijo turizma - turizem - turizmologijo oziroma za prostor - okolje - naravno okolje - geografsko okolje, da omenimo le nekatere.

Že bežna analiza jugoslovanske geografije opozarja na zelo živahno in pestro dinamiko njenega razvoja, ki je prav zaradi tega v marsičem iščoča in razpotna. Odtod izvirajo tudi marsikateri pereči naloge in upajmo, da se bo zanje zavzemala tudi *Geographica Iugoslavica*.

Kakšna naj bi bila torej njena fiziognomija. Glasilo naj ne bo zbornik razprav, ki naj bi se bolj ali manj po naključju stekale iz republik, pač pa naj bi si najprej izoblikovalo trdno programsko osnovo, jo čimprej tudi predstavilo, ter si prizadevalo za obravnavo življenjsko pomembnih vprašanj geografske znanosti nasploh in v naših razmerah še posebej. To pomeni med drugim razvijanje in poglobljanje skupne in resnično napredne teoretske in metodološke geografske misli. Stvarni prispevki pa naj ne bi bili le tematsko zaokroženi, temveč tudi teritorialno široki, nanašajoč se na večje dele države, na republike ali Jugoslavijo kot celoto.

Naj bodo te misli spodbuda in podpora novi reviji in njenemu uredniškemu odboru. Zato je prav, da si skušamo priklicati v zavest razmere, v katerih revija nastaja in v katere naj tvorno posega. Gre za to, da si takoj na njenem začetku osvežimo nerazčiščena vprašanja, da premislimo o premalo pretehtanih poteh, o ohlapni terminologiji, o razrahljanem konceptu geografije in pomanjkljivem razvijanju njenih idejnih in drugih teoretičnih vprašanj ter o razvijanju znanstvene kritike sploh.

Vsemu temu se *Geographica Iugoslavica* kot nastajajoče sečišče vodilnih dosežkov jugoslovanske geografije ne bo smela izogibati, čeprav bodo sprva bržkone težave zaradi pretiranega geografskega federalizma. Saj se velikokrat zdi, kakor da ne živimo v isti državi, nepotrebne razlike pa premalo izpostavljamo kritičnemu in razčiščevajočem pretresu. Včasih gre enostavno za preveč pasivno prilagajanje družbi in za premalo aktivno soustvarjanje na področjih, ki so geografiji in njeni aplikaciji lastna ali sorodna.

Slednjič se vsiljuje še vprašanje, kakšno je v tem jugoslovanskem okviru pravzaprav mesto slovenske geografije. Ali je v tej primerjavi še takšna, kakor velikokrat mislimo? Kakor smo spoznali, so še številne kvantitativne razlike med republikami z obema pokrajinama vred v marsičem zmanjšale ali pa so sploh izginile. Kako pa je z idejno in vsebinsko usmerjenostjo in zahtevnostjo slovenske geografije? O tem velja posebej razmisliti, morda že v naslednjem prispevku.

ŠTEVILČNI PREGLED JUGOSLOVANSKE GEOGRAFIJE

Tak i* st.	Geogr. ustanova	Bosna in Hercegovina	Črna gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija	Vojvodina	Kosovo	Skupno Jugoslavija
1. Ustan. leto CD		1947	1956	1947	1949	1922	1910	1974	1969	8 G)
2. število članov GD ..		550	?	350	600	280	1268	->	100	(2943)
3. Število geogr. glasil		3+1=4	1+1=0	2+2=4	2+1=3	2+4=6	5+6=11	0+1=1	0+1=1	15+16=31
4. Prva geogr. publikacija-		1957	1964	1929	1962	1825	1912	1971	1976	(1912-1976)
5. število geogr. ustanov		1+2+2=5	1+3+0=4	1+11+1=13	1+1+5=7	1+6+0=7	1+3+3=7	1+1+2=4	1+1+1=3	8+28+14=50
6. število negeogr. ustanov z vodilnimi geografi		.	.	13	5	6	4	.	(1)	29
7. Začetek geogr. študija na visoki šoli		1950	.	1883	1922	1922	1880	1962	1963	(1830-1963)
8. Ust. prve geogr. org. enote na višji ali visoki šoli		1950, 1960	1947,-	-, 1833	-, 1922	1920	1894	1962	1963	(1333-1963!
9. Sk. število znanstvenikov		24	10	46	19	28	T?	9		190
a. red. prof. 3)		1+0=1	0+0=0	9+2=11	5+0=5	7+4=11	14+6=20	3+0=3	1+0=1	40+12=52
b. izred. prof.		5+0=5	1+0=1	4+1= 5	2+1=3	7+2=9	1+1= 2	1+0=1	4+0=4	25+ 5=30
c. docenti		5+0=5	1+0=1	4+0=4	2+0=2	4+2=6	5+2=7	3+0=3	5+0=5	29+ 4=33
d. drugi		13	8	26	9	2	3	2	12	75
10. Uanerjenost geografov										
a. fizični geogr.		4	1	5	5	9	9	1	5	39
b. družbeni ..		11	9	28	14	15	17	5	11	110
c. regionalni		2	.	3 (9)	(1)	2 (1)	4	2	3	16 (11)
d. metodiki		5	.	5 (2)	(1)	1	.	1	2	14 (3)
e. drugi		2	.	2	.	.	1	.	1	6

- OPOMBE: 1) društvena + nsdruštvena = skupno število glasil
2) društvo + geogr. ustanove + g.predmet = skupno število ustanov
3) redni prof. + zn.svetnik = sk.število
izr.prof. + v.zn.sod. = sk.število
docent + zn.sod. = sk.število
4) v oklepaju je stranska usneritev

LITERATURA

- 1) Geographica Iugoalavica, Savez geografskih društava Jugoslavije, .1978, 1, Ljubljana»
- 2) Zbornik X.jubilarnog kongresa geografa Jugoslavije, održanog u Srbiji od 15. do 20.septembra 1976, Beograd, 1977;
 - a) T.Rakičević, izveštaj o radu geografskih društava SFRJ od IX do X kongresa;
 - b) J.Roglid, Naša geografska misao o poslijeratnom razdoblju;
 - c) B.Bukurov, Razvoj geografske nauke u Vojvodini;
 - d) V.Klemenčič, Neki aspekti teoretskog razvitka i društvene funkcije geografije u Sloveniji;
 - e) M.Panov, Razvoj geografskih proučavanja u SR Makedoniji od oslobođenja do danas;
 - f) A.Puška, Razvoj geografske naučne misli na Kosovu;
 - g) I.Bušatlija, Razvitak geografske naučne misli u Bosni i Hercegovini poslije oslobođenja;
 - h) R.Ršumovid, Novije geografske smernice i ostvarenja u Srbiji;
- 3) Geografski vestnik, Ljubljana, XLIV, 1972 in L, 1978;
- 4) Geografski glasnik, XXXIX, 1977, Zagreb;
- 5) Geografski pregled, XX, 1976, Sarajevo;
- 6) M.Panov, Geografija na SR Makedonija, knj.I., Skopje, 1976.

IVAN GAMS

NEKATERE GEOGRAFSKE STALNICE IBERSKEGA POLOTOKA

Z izrazom geografske stalnice so mišljeni tisti vplivi naravnega okolja, ki jih je mogoče zaslediti v družbenem razvoju. Istočasno pomenijo smeri spreminjanja pokrajine. Njihovo ugotavljanje je po mojem mnenju srž regionalne geografije. Tu navedene stalnice, na katere sem naletel pri študiju literature za načrtovano strokovno vodstvo ekskurzije ljubljanske podružnice GDS maja 1978, smo spoznali med ekskurzijsko potjo med Madridom in Gibraltarjem.

- 1) Pirenejski polotok kot subkontinent. Nekatera gorovja združujejo, druga ločujejo regije. Zgodovina narodov Iberskega polotoka razkriva, da so Pireneji bolj ločevali polotok kot na primer Gibraltarski preliv (onstran njega, na afriških tleh, ima Španija še danes svojo posest z mesti Cevta in Melila, ki pripada matični deželi in ni kolonija), Atlantik ali Sredozemsko morje. Čeprav ima gorovje dva lahka prehoda, na zahodu v Baskiji pri Sebastijanu in na vzhodu med Perpignanom in Figuerasom s prevalom na 290 m n.v., je po preseljevanju narodov le zelo redko kdaj kaka državna tvorba segla preko njega na drugo stran. To se je zgodilo predvsem v osmem stoletju z vdorom Arabcev in islamiziranih Berberov v Galijo do poraza pri Poitiersu. Izjema je tudi začasna zasedba večjega dela polotoka po francoski vojni v letih 1807 - 1812. Kljub evropski, bourbonski in habsburški, kraljevski dinastiji je bila Španija novega veka mnogo bolj povezana s čezmorskimi ozemlji kot z ostalim kontinentom ter se je do najnovejših dni razvijala samosvoje, še danes preseneča tujce dokajšnja brezbržnost večine Špancev za evropske zadeve. Brezbržnost in težave pri opredeljevanju polotoka kot celote k atlantski ali mediteranski Evropi opravičujejo naziv iberski subkontinent, ki je večja individualnost kot bi sodili po njegovih 582.000 km².